

Kulturutskottet

Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2026

Till social- och hälsovårdsutskottet

INLEDNING

Remiss

Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2026 (B 1/2026 rd): Ärendet har remitterats till kulturutskottet för utlåtande till social- och hälsovårdsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- barnombudsman Elina Pekkarinen, barnombudsmannens byrå
- undervisningsråd Kirsi Alila, undervisnings- och kulturministeriet
- forskarprofessor emeritus Juhani Rautopuro, Pedagogiska forskningsinstitutet, Jyväskylä universitet
- enhetschef, undervisningsråd Laura Francke, Utbildningsstyrelsen
- forskarprofessor Heikki Hiilamo, Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- verksamhetsledare Ulla Siimes, Centralförbundet för Barnskydd rf
- chef för påverkansarbete Esa Iivonen, Mannerheims Barnskyddsförbund rf
- utbildningspolitisk direktör Nina Lahtinen, Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ rf
- direktör för samhällskontakter Veli Liikanen, Rädda Barnen rf.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Nationella centret för utbildningsutvärdering
- Finlands Kommunförbund
- Barnvårdsföreningen i Finland r.f.
- Finländska sällskapet för barndomsforskning rf
- Ungdomssektorn rf
- Finlands Föräldraförbund rf.

Utlåtande KuUU 4/2026 rd

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Barnombudsmannens tredje berättelse till riksdagen innehåller en översikt över barnens ställning och tillgodoseendet av deras rättigheter i Finland 2022—2025. Berättelsen innehåller fyra förslag som handlar om att barnets bästa prioriteras och införs i grundlagens bestämmelser om de grundläggande rättigheterna, om att missbrukar- och mentalvårdstjänsterna för barn och unga tryggas, om att ett råd för utvärdering av barnpolitiken inrättas samt om totalreformen av barnskyddslagen.

Kulturutskottet har granskat berättelsen ur sitt ansvarsområdes perspektiv, med särskilt fokus på det första kapitlet med barnens hälsningar till riksdagen, det fjärde kapitlet om elevhälsotjänsterna och det sjätte kapitlet om differentieringen av inlärningsresultaten. I detta utlåtande avses med barn i enlighet med definitionen i FN:s konvention om barnets rättigheter varje människa under 18 års ålder.

Kulturutskottet konstaterar att berättelsen ger en god helhetsbild av barnens rättigheter och välfärd i Finland och av de centrala utmaningarna. I likhet med ett sakkunnigyttrande anser utskottet att barnens välfärd, delaktighet och en trygg uppväxtmiljö är avgörande faktorer för en socialt och ekonomiskt hållbar utveckling och framtid i samhället, eftersom grunden för välfärd och funktionsförmåga skapas under barndomen. Tidigt stöd, lika möjligheter till lärande och delaktighet samt tillräckligt stöd för familjerna är centrala faktorer som kan stärka barnens välbefinnande och lägga grunden för en socialt och ekonomiskt hållbar framtid.

För att barnets bästa ska kunna beaktas krävs det att ämnet ständigt lyfts fram, och här spelar barnombudsmannens berättelse en viktig roll. Kulturutskottet anser det vara viktigt att lagstiftningen utvecklas så att den bättre stöder barnens bästa och deras välfärd samt barnens rättigheter överlag. Utskottet håller med berättelsen om att verkställandet av den nationella barnstrategin målmedvetet måste stödjas och främjas.

Utskottet anser att rekommendationerna utifrån barnens synpunkter är både värdefulla och betydelsefulla. Det är viktigt att säkerställa en trygg och god vardag för varje barn. Utskottet håller med rekommendationerna om att när familjerna mår bra mår också barnen bra.

Försämrade inlärningsresultat och kraftigare differentiering

Ett centralt budskap i barnombudsmannens berättelse är att de finländska barnens välfärd i genomsnitt är på en god nivå, men att skillnaderna mellan barnen har ökat. Som det framgår av berättelsen har inlärningsresultaten redan länge blivit sämre och likaså har differentieringen av utbildningen pågått redan länge. Andelen elever med svaga resultat har ökat betydligt, medan antalet elever som klarar sig mycket bra har minskat i de olika åldersklasser. Med tanke på jämlikheten i utbildningen är det oroväckande att skillnaderna mellan skolorna och särskilt inom skolorna och mellan olika områden ökar.

Utlåtande KuUU 4/2026 rd

Kulturutskottet har granskat undervisnings- och kulturministeriets utredning om nationella inlärningsresultat för elever inom den grundläggande utbildningen i Pisa 2022-undersökningen (EÄ 54/2023 rd). Utskottet konstaterade då i sitt utlåtande (KuUU 4/2024 rd) att det finns flera orsaker bakom de försämrade inlärningsresultaten och att förändringen inte kan förklaras med en enskild faktor. I samma utlåtande framfördes det också att den ökade sociala segregationen i skolorna, det vill säga skolsegregationen, är allt tydligare en följd av utvecklingen utanför utbildningssystemet. En orsak är att de sociala och regionala skillnaderna växer, och utbildningssystemet i sig kan inte jämna ut följderna av dessa skillnader.

Också i samband med behandlingen av barnombudsmannens berättelse har det i ett sakkunnigyttrande framförts att flera faktorer bidrar till att inlärningsresultaten differentieras. Sådana faktorer är till exempel familjernas socioekonomiska bakgrund, skillnaderna i skolornas resurser samt elevernas olika inlärningsfärdigheter. Grundskolans centrala mål är att erbjuda alla elever lika möjligheter till lärande oberoende av bakgrund, men i praktiken inverkar föräldrarnas utbildningsnivå, inkomster och livssituation i allt högre grad på barnens skolframgång. Risken för utslagning ökar i situationer där flera skadliga faktorer hopar sig hos samma barn. Svaga inlärningsresultat, otillräckliga erfarenheter av delaktighet, ekonomiska svårigheter och bristfälliga stödnätverk kan tillsammans öka risken för att bli utanför utbildning och samhällligt deltagande.

I enlighet med vad som konstateras i ett sakkunnigyttrande stöder delaktighet individens resiliens och välbefinnande, och det innebär en känsla av att höra till en gemenskap och samhället samt en möjlighet att påverka dem. Goda grundläggande färdigheter och delaktighet är nära kopplade till varandra, eftersom svaga grundläggande färdigheter kan försvaga erfarenheten av delaktighet och öka risken för utslagning. Inläringen utvecklas särskilt inom gemenskaper som erbjuder stöd, såsom skolan och familjen. Bristfälligt stöd för lärande kan i sin tur ha samband med mobbning, svag studiemotivation och i värsta fall avbrutna studier.

Kulturutskottet konstaterar att reformen av stödet för lärande och skolgång har trätt i kraft eller kommer att träda i kraft på alla utbildningsstadier. Syftet med ändringarna i lagstiftningen är att stärka elevens rätt att få tillräckligt med stöd för lärande och skolgång och sådant stöd som motsvarar elevens behov. Som det konstateras i berättelsen har den nya lagstiftningen om stöd för lärande och skolgång inom förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen varit i kraft endast en kort tid, så det är ännu för tidigt att bedöma hur väl barnens rätt till tillräckligt stöd i studierna förverkligas av den nya regleringen.

Enligt uppgift genomförs en uppföljning av reformen av stödet för lärande som bäst, och systematiskt under de kommande åren. Kunskapsunderlaget för stödet för lärande och skolgång har utvecklats så att det möjliggör en nationellt heltäckande bild av genomförandet av de förnyade stödformerna och stödåtgärderna. Undervisnings- och kulturministeriet inledde dessutom vid ingången av 2026 en treårig undersökning för uppföljning av verkställigheten och genomförandet av den reviderade lagstiftningen samt behoven av fortsatt utveckling inom förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. Syftet med undersökningen är att följa hur de reviderade stödformerna och stödåtgärderna i praktiken genomförs inom förskoleundervisningen och i skolorna. Slutrapporten blir klar i slutet av 2028.

Utlåtande KuUU 4/2026 rd

Enligt utvärderingsresultaten från Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) är centrala utvecklingsbehov inom den grundläggande utbildningen att revidera läroplansgrunderna, att säkerställa att stödet för lärande och skolgång är tillräckligt och rätttidigt samt att stärka jämlikheten i utbildningen och förebygga segregation.

Som det konstateras i ett sakkunnigyttrande är syftet med den grundläggande utbildningen att lära eleverna sådana kunskaper och färdigheter som behövs i samhället. Omvälvningar inom industrin och kunskapen samt den tekniska utvecklingen har en väsentlig inverkan på samhället och behovet av arbetskraft och medför utmaningar också för utbildningen. I ett sakkunnigyttrande har det framförts kritik mot omfattningen av läroplansgrunderna, som jämte bilagor är en dokumenthelhet på mer än 1 400 sidor. Också kulturutskottet har redan tidigare påpekat att man vid utvecklingen av läroplansgrunderna bör fokusera på att göra dem tydligare och på att de ska stödja inläringen av grundläggande färdigheter (KuUU 4/2024 rd).

Kulturutskottet anser det vara viktigt att undervisnings- och kulturministeriet har inlett ett utvecklingsprogram för likabehandling och jämställdhet inom utbildningen. Vid utarbetandet av programmet har man beaktat de mål för fostran och utbildning som presenteras i regeringsprogrammet för statsminister Orpo och statsrådets meddelande om främjande av likabehandling, jämställdhet och icke-diskriminering i det finländska samhället.

Betydelsen av lek och en trygg barndom

I berättelsen konstateras det att leken är en viktig del av barndomen, men lekens roll i utbildningen har under de senaste åren råkat i skuggan av den oro som de försämrade inlärningsresultaten orsakar. Dessutom hänvisas det i berättelsen till Barnbarometern från 2025, som betonar lekens betydelse i förskoleundervisningen. Forskarna inom småbarnspedagogik har uttryckt oro över att skolliknande element införs redan i småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen för att barnens inlärningsresultat ska kunna förbättras och skillnader på grund av barnens bakgrund jämnas ut redan före övergången till den grundläggande utbildningen. Kulturutskottet konstaterar att lek, interaktion och vardagsrytm är kärnan i den finländska småbarnspedagogiken. Överdriven skolaktighet är en risk som kan öka prestationsångesten och försvaga barnens välbefinnande, känslan av meningsfullhet och den sociala grunden för lärandet. Lekens ställning måste stärkas också i de lägsta årskurserna i skolan.

Kulturutskottet anser att digitalisering och artificiell intelligens kan stödja inläringen, men samtidigt medföra risker för barnens välbefinnande, säkerhet och integritet. I synnerhet med små barn bör fokus alltid ligga på interaktion ansikte mot ansikte. Barn och unga behöver tryggare digitala miljöer och högre dataskydd. Dessutom ska personalen ha tillräcklig kompetens, vilket också innebär att de identifierar sådana risker som tekniken medför.

Elevhälsa

I berättelsens fjärde kapitel granskas användningen av elevhälsotjänster och deras verksamhetsförutsättningar. Barnens och ungdomarnas egna erfarenheter av tillgången till tjänster, av hälsoundersökningar och av att få hjälp granskas utifrån resultaten från enkäten Hälsa

Utlåtande KuUU 4/2026 rd

i skolan 2025. I berättelsen konstateras det att elevhälsotjänsterna är en viktig del av mentalvårdstjänsterna på basnivå för barn och unga.

Enligt lagen om elev- och studerandevård avses med elevhälsa främjande och upprätthållande av de studerandes studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa och sociala välbefinnande och understödande verksamheter inom läroanstalten. Elevhälsan har således en central betydelse som stöd för barnens välbefinnande. Utskottet konstaterar att man vid planeringen och genomförandet av elevhälsotjänsterna också bör beakta vårdnadshavarnas roll och möjligheten att delta i samarbetet för att stödja barnet.

Berättelsen lyfter fram att elevhälsotjänster inte är tillgängliga i alla skolor och att det råder brist på psykologer och läkare inom elevhälsan. Kulturutskottet delar oron över lika tillgång till tjänster och personalresurserna inom elevhälsotjänsterna. Kulturutskottet betonar behovet av att trygga tidigt stöd för dem som behöver det samt lika tillgång till och kvalitet på de elevhälsotjänster som de studerande behöver.

Utskottet konstaterar att elevhälsan i enlighet med lagen om elev- och studerandevård främst ska vara förebyggande elevhälsa med generell inriktning som stöder hela läroanstalten. Möjligheterna att i tillräcklig utsträckning satsa på den förebyggande elevhälsan försvagas dock av den stora arbetsmängden och av att tyngdpunkten i arbetsuppgifterna för personalen inom elevhälsotjänsterna ligger på individuellt inriktad elevhälsa. Utskottet instämmer i berättelsens ståndpunkt att elevhälsotjänsternas uppgifter och arbetsfördelning med andra social- och hälsovårdstjänster bör förtydligas.

Mobbning, diskriminering och ensamhet i skolgemenskapen

Barnombudsmannens berättelse behandlar barns och ungas egna synpunkter på frågor som är viktiga för dem. Det lyfts fram frågor som barn och unga själva fäster uppmärksamhet vid och som de anser vara betydelsefulla i sin vardag och för sitt välbefinnande och sin framtid. Temana behandlar bland annat trygghet, lärande och skolgång, mobbning, diskriminering, ensamhet samt barnens erfarenheter av service, bemötanden och förtroende.

Berättelsen beskriver mobbning, diskriminering och ensamhet som fenomen som genomsyrar skolans vardag och vars konsekvenser är både omedelbara och långvariga. I de erfarenheter som barn berättar om förekommer upprepade gånger öknamn, social utestängning, fysiskt våld och osaklig beteende hos vuxna. Särskilt barn som hör till minoriteter behandlas ojämnt, och brister i språkkunskaperna leder till utanförskap.

Utskottet anser i likhet med barnombudsmannen att elevhälsan har en viktig roll också när det gäller att förebygga mobbning, diskriminering och ensamhet. Utskottet konstaterar att vuxna i alla situationer har ansvar för att stoppa mobbning och våld i skolan. Det hör till skolans grundläggande uppgifter att förebygga mobbning och ingripa i mobbning, för att trygga den lagstadgade rätten till en trygg studiemiljö. Skolornas verksamhetskultur bör byggas upp så att åtgärderna för att bekämpa mobbning, diskriminering och ensamhet ingår i varje skolgemenskaps kärnfunktioner.

Utlåtande KuUU 4/2026 rd

FÖRSLAG TILL BESLUT

Kulturutskottet föreslår

att social- och hälsovårdsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 10.4.2026

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Tuula Haatainen sd
vice ordförande Ari Koponen saf
medlem Maaret Castrén saml
medlem Pia Hiltunen sd
medlem Mari Holopainen gröna
medlem Laura Huhtasaari saf
medlem Hanna Kosonen cent
medlem Milla Lahdenperä saml
medlem Mia Laiho saml
medlem Pia Lohikoski vänst
medlem Nasima Razmyar sd
medlem Sara Seppänen saf
medlem Jaana Strandman saf
medlem Oskari Valtola saml.

Sekreterare var

utskottsråd Maiju Tuominen.